

فارسی عمومی

۱. برگزیده متون ادب فارسی*، جلیل تجلیل و دیگران، تهران، مرکز نشر دانشگاهی،

چاپ بیست و نهم، ۱۳۷۷.

در دانشگاه‌های متفاوت بنابر نظر مدرسان، کتاب‌های گوناگون و جزوه‌های متفاوتی برای متن درس فارسی عمومی مهیا شده است. کتاب *برگزیده متون ادب فارسی* به اهتمام آقایان جلیل تجلیل، اسماعیل حاکمی، محمد رادمنش، علی شیخ الاسلامی و علی مرزبان راد به سال ۱۳۶۲ منتشر شد و چاپ بیست و نهم آن به سال ۱۳۷۷ در ۲۶۸ صفحه با تجدید نظر کلی و با همت مرکز نشر دانشگاهی تهران انتشار یافت. این کتاب به عنوان یکی از متون انتخاب شده مدرسان درس فارسی عمومی از اقبال نسبتاً خوبی برخوردار بوده؛ زیرا از سال آغازین انتشار تاکنون تقریباً سالی دو بار و هر بار چند ده هزار مجلد از آن ارائه شده است. اکنون که قریب دو دهه از آن زمان سپری شده ضروری می‌نماید که به محتوا، کمیت و کیفیت کتاب نگرست و این پرسش را مطرح کرد که آیا محتوای کتاب با اهداف تعیین واحد درس فارسی عمومی در دانشگاه‌ها سازگار است

درس فارسی عمومی می‌تواند با دو هدف عمده در برنامه آموزشی دانشجویان کلیه رشته‌های دانشگاهی دولتی و غیردولتی نظام آموزشی عالی ایران قرار گیرد. این اهداف می‌توانند عبارت‌اند از:

۱. تکمیل مهارت‌های خواندن و درک مطلب، بیان، نوشتن؛

۲. اطلاع گسترده‌تر از ذخایر فرهنگی ایران و اسلام و گنجینه ادب فارسی.

کتاب *برگزیده متون ادب فارسی* از سوی بسیاری از مدرسان به عنوان تنها متن درسی انتخاب می‌شود و با آنکه کتاب‌های گوناگونی در این حوزه تألیف شده و جزوه‌های متنوعی فراهم آمده، کتاب اخیر تا سال ۱۳۷۷ به چاپ بیست و نهم رسیده است و چاپ ۷۷ آن به تعداد ۴۰۰۰۰ مجلد شمارگان دارد و این اعداد حاکی از این نکته است که این کتاب از اقبال عمومی مدرسان و دانشجویان درس فارسی عمومی برخوردار بوده است. ناشر دولتی، بهای مناسب و توزیع گسترده کتاب از دلایل دیگر رویکرد به این کتاب است.

حال باید دید که مجموعه منتخبات این کتاب چه نیازی را برآورده می‌کند.

تعداد صفحات این کتاب ۲۶۸ صفحه و جُنْگی مرکب از نظم و نثر و شعر فارسی است.

در ذیل میزان سطور نظم و نثر سستی و نو و شمار ابیات شعر بعضی از شاعران برجسته که شعر آنها در کتاب آمده است، دیده می‌شود:

مجموعه شعر کتاب ۳۰۰۰ سطر و بیت

شعر قدیم ۲۶۳۹ بیت

شعر نو ۳۶۰ سطر

فردوسی ۱۱۱۶ بیت

سعدی ۳۴۱ سطر و بیت

مولوی ۳۲۰ سطر و بیت

عطار ۶۶ سطر و بیت

حافظ ۲۶ سطر

نثر قدیم ۸۲۹ سطر

نثر معاصر ۱۰۲۶ سطر

نگاهی به ترکیب شمار سطور مندرجات کتاب نشان می‌دهد ۲۸۳۰ سطر از کتاب را شعر سنتی و نو تشکیل داده و ۱۰۲۶ سطر را نثر امروزی دربرگرفته است و نسبت شمار اشعار به نثر نزدیک به سه برابر است. این افزونی در حالی است که زبان شعر زبان عاطفی و ادبی است و ارائه نمونه‌های شعری برای تقویت زبان ارجاعی چندان مفید نیست؛ می‌توان گفت که خواندن شعر در تقویت عمومی حوزه یادگیری زبان دانشجو مؤثر است لیکن تأثیر مستقیم و کاربردی که بتوان آن را به عنوان نمونه‌ای قابل بهره‌گیری برای تقویت مهارت‌های خواندن و نوشتن متونی که به زبان ارجاعی نوشته شده است، تلاشی خالی از فایده مطلوب و کارآمد است و تنها خواندن نثر مرسل معاصر فصیح امروزی قادر است مستقیماً و به روشنی به مهارت‌های عمومی خواندن و نوشتن دانشجو کمک کند.

مطابق جدول، ۸۲۶ سطر از کتاب را نثر قدیم و ۱۰۲۶ سطر از کتاب را نثر امروزی معاصر دربرگرفته است. زبان نثر قدیم هم در ساخت نحوی و صرفی و واژگانی تفاوت‌های عمده‌ای با زبان علمی امروزی دارد و این تفاوت تنها در نثری است که ادبی نباشد و اگر نثر قدیم ادبی هم باشد، شگردهای ادبی و بیانی و بدیعی هم به این مشکلات اضافه خواهد شد و دریافت معنی از ورای این مجموعه از عوامل واسطه‌ای،

دشواری خواهد داشت که با این دشواری، به سختی می‌توان نمونه‌ای مناسب به دانشجو ارائه داد که با این نمونه او بتواند در تقویت زبان علمی و ارجاعی امروزی و متعارف خود، بهره‌وری وافی بگیرد.

بنابراین فقط ۲۵٪ از مجموعه مندرجات کتاب که از نثر فارسی امروزی معاصر انتخاب شده و از آثار قلمی نویسندگان برجسته‌ای چون مرحوم عبدالحسین زرین‌کوب گزیده شده، چاره مشکل دانشجویان تا بتواند توانایی‌های چندگانه خود را فقط از طریق خواندن افزایش دهد.

پس از این یادآوری باید گفت مجموعه گزیده‌هایی که در این کتاب فراهم آمده است، تسلسل زمانی در آنها دیده نمی‌شود و اگر این نمونه‌ها از آثار ادبی قدیم به جدید و یا بهتر آنکه از جدید به قدیم گزیده می‌شدند. زیرا نمونه‌های معاصر به زبان ارجاعی نزدیک‌ترند و ذهن دانشجو را برای ترغیب به خواندن متون ادبی دشوارتر آماده می‌سازد و معدودی از منتخباتی که مفصل است و با روحیه دیرآشنا و تنگ حوصله دانشجوی درس عمومی سازگاری ندارد، از مجموعه خارج می‌شد، تنها می‌توانست هدف دومی که در صدر مقابل بدان اشاره شد، فراهم بکند و دنبال کردن این هدف هم البته مهم است و ضرورت تعقیب آن جای انکار نیست. اما بحث در این است که آموزش فارسی عمومی تنها این هدف را بر عهده نگرفته است و اطلاع از ذخایر فرهنگی ایران و اسلام لازم است و کیست که نداند مجموعه فرهنگ و معارف ایرانی و اسلامی در ادبیات فارسی جریان پیدا کرده و هویت ایرانی و اسلامی در **شاهنامه و مثنوی** و دیگر آثار برجسته ادب متبلور است و ضرورت دارد که در برنامه‌های عمومی درسی دانشجوی ایرانی گنجانده شود تا شاخ و برگ درخت علم و دانش از ریشه‌ها سیراب شوند و در آسیب‌ها و تندبادهای فرهنگی جهانی به هر بادی نلرزد و طعمه هجوم‌های ناجوانمردانه

یکسویه نشود. لیکن تنها راه رسیدن به این هدف هم گنجاندن اشعار گوناگون در کتاب درسی با مضامین تقریباً نزدیک به یکدیگر نیست بلکه به گزینی و وسواس در انتخاب متنی مناسب که هدف درس را برآورده کند، ضروری می‌نماید.

شاید انتخاب گزیده‌هایی از داستان‌های کوتاه مشهور ایران و جهان و نمایشنامه‌های کوتاهی از ادبیات جهان و گزیده‌هایی در آداب و رسوم دیگر ملل و یا آثار ادبی از نوع طنز و سفرنامه و شرح حال و برهه‌های برجسته‌ای از زندگی عالمان و ادیبان و مورخان بزرگ دنیا بتواند در تحقق هدف اطلاع از ذخایر ادبی و فرهنگی ایران و جهان مؤثر باشد. این نکته را باید یادآوری کرد که هر چند زبان سعدی آفاق جهانی را در نور دیده و به اعتقاد بعضی زبان امروزی فصیح ما همان زبان سعدی است، لیکن باید یادآوری کرد که زبان فصیح امروزی ما که در مقالات ادبی و علمی و پژوهشی به کار گرفته می‌شود، از لحاظ ساخت نحوی و موسیقی کلام و کاربرد واژگان و معانی با زبان سعدی تفاوت‌ها دارد لیکن اطلاع از متون نثر فارسی و خواندن آنها از قبیل **تاریخ بیهقی، قابوسنامه، سیاستنامه، گلستان سعدی** و غیره توان هر نویسنده فارسی زبان را در بهره‌گیری از مواد خام لغوی و صرفی و معانی و مضامین گوناگون افزایش می‌دهد و ساز و برگ لازم را برای آفریدن نثری فصیح به سبک و سیاق امروزمین فراهم می‌سازد نه اینکه او را آماده کند تا همان‌گونه که سعدی نوشته است، بنویسد که این امر نه ممکن است نه لازم.

بنابراین با توجه به آنچه گفته شد، باید راهی دیگر درنوردید تا در عین بهره‌گیری از اسلاف، فرزند امروز بود. پیشنهاد می‌شود پس از استفاده کارشناسی از افراد صاحب‌نظر و مجرب، کتابی فراهم آید که با توجه به سرفصل‌های مصوب و در حد متعارف درس سه واحد دانشگاه مشتمل بر موارد ذیل باشد:

۱. کتاب از دو بخش مجزا تشکیل شده باشد که بخش اول به بحث درباره مهارت‌های خواندن و درک مطلب و نوشتن پردازد و با تمرین‌های علمی حوزه کار خارج از کلاس دانشجو را روشن و او را راهنمایی کند و در موضوع نوشتن بسط بیشتری داشته باشد؛ به طریقی که هم شامل موارد صوری یک نوشتار و ویرایش آن بشود؛ یعنی، مباحثی از قبیل شیوه رسم الخط واحد و نشانه گذاری و بحث و توضیح انواع ادبی مانند گزارش نویسی و مقاله نویسی و داستان نویسی و سفرنامه نویسی را در برگیرد و همراه آن نمونه‌های جالب و جاذبی در کتاب بیابد و یا به صورت تکلیفی درسی برای دانشجو تعیین شود تا دانشجو موظف باشد این نمونه‌ها را بخواند و حتی الامکان آنها را خلاصه کرده و به عنوان جزئی از ارزشیابی نهایی ارائه کند و در بخشی دیگر فرآیند محتوایی نوشتن بحث شود که مشتمل بر تفکر و طرح ریزی و روش‌های پروراندن گوناگون معانی و مطالب باشد.

۲. در قسمت دوم کتاب صرفاً نمونه‌هایی از متون نظم و نثر در انواع ادبی گزیده شود تا هم هدف آگاهی از گنجینه ادب فارسی و فرهنگ ایران و اسلام و جهان را فراهم کند و هم نمونه‌هایی برای خواندن ارائه کند تا با خواندن بیشتر مقدمه لازمی برای ارتقای کیفیت نوشتن و سایر مهارت‌های مرتبط فراهم آید. در این قسمت لازم است نمونه‌هایی زیبا، روان، ساده و جاذب از ادب ایران و جهان با وسواس لازم و با اتفاق نظر کارشناسان خبره گزیده شوند.

همچنین در این قسمت پیشنهاد می‌شود، از نثر معاصر مقدار قابل توجهی گزیده شود تا کارآیی بیشتری برای افزایش مهارت در خواندن و نوشتن زبان علمی داشته باشد. البته گزینش این نوع نثر می‌تواند هم از انواع ادبی محتوایی کهن از قبیل حماسه، تعلیم، عرفان، اخلاق و رثا و هم از انواع ادبی متأخر یعنی نثر داستان نویسی، مقاله

نویسی، متون طنز و یا متون علمی عمومی و ساده باشد. تا در نهایت، دانشجوی این درس به شمه‌ای از اهداف تحصیل این درس عمومی نائل آید.

*نقد کامل این کتاب به قلم آقای دکتر یحیی طالبیان در شماره چهاردهم فصلنامه **نامه علوم/انسانی**؛ ویژه ادبیات منتشر شده است. این مطلب نیز برگرفته از آن مقاله است. از ایشان سپاسگزاریم.

